

M95-181

M95-181

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

VERSLAG DISCUSSIE OVERHEID-GALERIES

16 december 1994

BOEKMANSTICHTING

Boekmanstudies
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
020-6243736

Truus Gubbels

Gubbels, T.

Verslag discussie overheid-galeries, 16 december 1994

Amsterdam : Boekmanstudies, 1994

33 p. : bijl. ; 31 cm

Weergave van een discussie over een artikel van Truus Gubbels over twee overheidsregelingen, de Aankoopsubsidieregeling kunstwerken (1960-1979) en de Rentesubsidieregeling (vanaf 1984) en hun invloed op galeries voor hedendaagse kunst in Nederland. Deelnemers waren een aantal galeriehouders, overheidsambtenaren en wetenschappelijk onderzoekers. De discussie wordt voorafgegaan door een inleiding van Truus Gubbels.

BOEKMAN*stichting*

Studiecentrum voor kunst, cultuur en beleid

Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
telefoon bibliotheek 020-6243739
fax 020-6385239
e-mail bibliotheek@boekman.nl
internet www.boekman.nl

De uitleentermijn bedraagt 4 weken. Verlenging met 4 weken is mogelijk, tenzij de publikatie inmiddels is gereserveerd.

De uitleentermijn is verstreken op:

--	--	--

INHOUD

- 1. Inleiding op de discussie overheid-galeries**
- 2. Verslag van de discussie**
- 3. Bijlagen**
  - Programma
  - Vijf stellingen over overheid, Raad voor de Kunst, Galeries
  - Lijst van deelnemers

1. INLEIDING DISCUSSIE OVERHEID-GALERIES¹

Op 16 december 1994 kwam op uitnodiging van de Boekmanstichting en de Stichting Artimo een aantal galeriehouders, overheidsambtenaren en wetenschappelijke onderzoekers bijeen. Ter discussie stond een artikel geschreven door Truus Gubbels over twee overheidsregelingen, de Aankoopsubsidieregeling kunstwerken die van 1960-1979 bestond en de Rentesubsidieregeling Kunstaankopen die vanaf 1984 werkzaam is en hun invloed op galeries voor hedendaagse kunst in Nederland. Na een welkomstwoord van Cas Smithuijsen, gaf Truus Gubbels een inleiding tot de discussie.

Context

Sinds het begin van dit jaar doe ik onderzoek naar het galeriewezen in Nederland en zoals Cas Smithuijsen net al heeft verteld ben ik daartoe in staat gesteld door een *grant* van de Stichting Artimo - in Nederland een weinig bekend fenomeen, terwijl bijvoorbeeld in de Verenigde Staten heel vaak op deze manier onderzoek gefinancierd wordt.

Ik ben dan ook heel blij dat ik door deze constructie een aantal jaren kan besteden aan een onderzoek naar het galeriewezen, een sector die al langer mijn interesse heeft. Zoals u misschien bekend is, heb ik eerder een onderzoek naar de effecten van de Rentesubsidieregeling in de periode 1984-1990 gedaan.

Tot nu toe is er relatief weinig onderzoek naar de kunsthandel en het galeriewezen in Nederland verricht. Vanuit de kunsthistorische hoek gebeurt er wel het een en ander. Vaak betreft dat onderzoek naar één kunsthandel, zoals recentelijk een onderzoek naar kunsthandel Debois uit Haarlem door Freek Heijbroek en Esther Wouthuysen en een onderzoek van Dieuwertje Dekkers, die hier ook aan deze tafel zit, naar de handel en wandel van kunsthandelaar Goupil in de vorige eeuw. En er is natuurlijk het omstreden boek van Adriaan Venema over de kunsthandel in de Tweede Wereldoorlog.

In het buitenland is meer onderzoek naar de beeldende-kunstmarkt gedaan, met de kunsthandel en het galeriewezen als prominent onderdeel daarvan. Onder andere door Raymonde Moulin in Frankrijk, Diana Crane in New York en Liah Greenfeldt in Israël. Dit onderzoek is veelal vanuit een historisch-sociologische invalshoek gedaan. In Duitsland heeft Andreas Wiesand het een en ander op dit gebied gepubliceerd en de heer Tegenbosch, hier ook aanwezig, attendeerde mij onlangs op een boek over de kunsthandel in München.

---

1. Dank aan Frank van Schaik voor de eindredactie van dit verslag.

Zoals gezegd is dergelijk onderzoek in Nederland nauwelijks voorhanden en zeker niet wat betreft de markt voor eigentijdse beeldende kunst na de Tweede Wereldoorlog. Dit betekent dat hierover buiten de kring van liefhebbers en belanghebbenden weinig bekend is. Daarin is dan ook de eerste reden gelegen waarom ik het galeriewezen, en meer specifiek de geschiedenis van het Nederlandse galeriewezen sinds de Tweede Wereldoorlog, heb gekozen als onderwerp van studie.

Er is nog een andere reden. Als ik mensen uit de kunstwereld spreek en over dit onderzoek praat dan is heel vaak de reactie dat ik wel snel klaar zal zijn met mijn onderzoek omdat het galeriewezen in Nederland immers niets voorstelt tegen de achtergrond van de internationale kunstmarkt. Overigens zijn dat vaak mensen die geneigd zijn alleen het topsegment van de Nederlandse 'avant-garde' als markt voor beeldende kunst te beschouwen. Het galeriewezen in Nederland zou marginale betekenis hebben omdat er nauwelijks verzamelaars van eigentijdse kunst zouden zijn en in Nederland al helemaal geen verzamelcultuur zou zijn. Allemaal beweringen en veronderstellingen die nogal loos zijn omdat daarover tot nu toe nauwelijks valide informatie beschikbaar is.

De kwantitatieve ontwikkeling in het galeriewezen, dat wil zeggen de toename van het aantal galeries van enkele tientallen vlak na de oorlog tot meer dan vierhonderd in de jaren negentig, lijkt met die beweringen in tegenspraak, evenals de enorme toename van andere kunstverkopende instanties als kunstuitlenen en adviesbureaus die commercieel van opzet zijn.

De voormalige minister van cultuur, Hedy d'Ancona, sprak in 1993 bij de opening van het eerste Nederlandse *gallery-building* op de Lijnbaansgracht in Amsterdam van 'een hele aparte (Nederlandse) cultuur van vele kleinere collectioneurs'. Zij veronderstelde dat die cultuur mede is 'ontstaan door de kunstuitleen en de nu vigerende rentesubsidieregeling'.

Ook de gegevens uit een recente CBS-enquête over het galeriewezen, waarin wordt gesproken van een jaarmzet in 1992 van 70 miljoen gulden van de 400 galeries die deel uitmaakten van de enquête, doen vermoeden dat er toch wel het een en ander omgaat in het galeriewezen. De tweede reden voor dit onderzoek ligt in een poging het waarheidsgehalte van dit complex van vooronderstellingen en beweringen te bepalen, los van de wensbeelden van belanghebbenden.

Ik denk dat het daarom zinvol is om eerst de historisch gegroeide situatie in kunsthandel en galeriewezen in beeld te brengen - hetgeen overigens een moeizame maar tegelijkertijd uitdagende operatie is. Pas daarna kunnen zinvolle opmerkingen worden gemaakt over bijvoorbeeld de verhouding tussen de Nederlandse en buitenlandse beeldende-kunstmarkt of over de verzamelcultuur in Nederland.

Ik ben bezig om een systematische beschrijving te maken van het galeriewezen vanaf de

Tweede wereldoorlog en ik probeer vragen te beantwoorden als:

- a. Welke galeries waren er?
- b. Welke stromingen en stijlen kwamen aan bod en welke niet?
- c. Hoe was de verhouding tussen de galeriewereld en de musea?
- d. Hoe was de concurrentie en coöperatie met andere bemiddelende instellingen?
- e. Welke veranderingen deden zich daarin voor, gezien tegen de achtergrond van ontwikkelingen in overheidsbeleid en markt?

Met de reeds beschikbare gegevens kan het galeriewezen in Nederland in drie perioden worden ingedeeld: een periode van opkomst (1945-1970), van expansie (1970-1990) en van consolidatie, vanaf 1990.

Bij het schrijven van deze geschiedenis beschik ik over weinig bronnen. Ik moet het hebben van tentoonstellingsagenda's, kranten- en tijdschriftenartikelen (die in meerderheid bij de Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in Den Haag te vinden zijn), van de *oral history* voor wat het verleden betreft en van interviews met galeriehouders voor de meer recente ontwikkelingen in het galeriewezen. Ik heb al een groot aantal interviews tot mijn beschikking door Frank van Schaik, ook hier aanwezig, die zijn afgenomen in het kader van mijn eerdergenoemde onderzoek naar de Rentesubsidiereregeling. Over de periode 1976-1987 heb ik zeer waardevol empirisch materiaal kunnen putten uit het archief van de 'oude' Nederlandse Vereniging van Galeriehouders, dat ik via de heer Tegenbosch, voorzitter van die vereniging, heb mogen inkijken.

Bij het verzamelen van informatie en literatuur ondervond ik al snel dat het overheidsbeleid en de markt voor eigentijdse beeldende kunst vanaf de Tweede Wereldoorlog nogal op elkaar betrokken zijn. De overheid speelt een belangrijke rol in de markt door aankopen en het verstrekken van opdrachten. De BKR en de gesubsidieerde kunstuitleen zijn andere voorbeelden van meer of minder vergaande overheidsinterventie in de markt voor beeldende kunst. Vanuit dat gegeven ging ik op zoek naar concrete ijkpunten om de relatie overheid-markt, toegespitst op het galeriewezen, te duiden.

Ik vond twee subsidieregelingen, waarin een heel concrete en feitelijke relatie tussen galeries en overheid tot uitdrukking kwam en die beide in de loop van hun bestaan van groot belang bleken voor het galeriewezen in Nederland. Memorabel is het feit dat de Boekmanstichting naar beide subsidieregelingen al eerder onderzoek had verricht. In 1976 deden L. Welters en C. Eykman onderzoek naar de Aankoopsubsidiereregeling kunstwerken, een onderzoek dat in opdracht van het ministerie van CRM werd uitgevoerd. In 1992 was dat mijn onderzoek naar de Rentesubsidiereregeling in de periode 1984-1990, dat niet in opdracht van het ministerie van WVC

werd uitgevoerd maar waarvoor het ministerie zeer bereidwillig een aantal gegevens beschikbaar stelde.

Met elkaar overbruggen beide regelingen een periode van meer dan dertig jaar, waarin visies op en opvattingen over beeldende kunst(beleid) bij de overheid veranderen, en waarin de markt - en het galeriewezen als onderdeel daarvan - een geheel ander aanzien krijgt. Door de twee regelingen te beschrijven kon ik een globaal beeld schetsen van de ontwikkelingen in de relatie galeriewezen-overheid in die dertig jaar.

Over naar de regelingen

De Aankoopsubsidieregeling kunstwerken (ASK) werd in 1960 door de overheid ingesteld vanuit het idee dat kunstbezit tot kunstgenot zou leiden. Een idee dat paste binnen de ideologie van schoonheidsbevordering en volksoopvoeding zoals die met name in de decennia daarvoor gestalte had gekregen. Door de ASK werden particulieren in staat gesteld om met korting kunst te kopen. Die korting werd door de overheid betaald. Sociale kunstspreiding en inkomensbevordering onder beeldende kunstenaars waren de belangrijkste doelstellingen van de regeling. Het gebruik van de ASK groeide snel in alle opzichten. De subsidie steeg, de omzet steeg, alsmede het aantal kunstkopers en het aantal tenoonstellingsorganisaties, waarvan ongeveer eenderde uit galeries bestond.

In het beeldende-kunstbeleid van de overheid en de Raad voor de Kunst gingen vanaf het einde van de jaren zestig (het ondersteunen van) vernieuwende tendensen een steeds prominentere rol spelen. De ASK was in dat opzicht geen adequate subsidieregeling en werd door de gewijzigde beleidsvisies op beeldende kunst en ontwikkelingen in de markt achterhaald. Daarbij kwamen praktische problemen van onoverzichtelijkheid en twijfels aan de kwaliteit van de instellingen die de subsidie doorsluisden naar de consumenten. Uit eerder genoemd onderzoek van de Boekmanstichting bleek dat de regeling niet voldeed aan haar doelstellingen; sociale kunstspreiding werd er niet mee bereikt en van inkomensbevordering was slechts bij een relatief kleine groep kunstenaars sprake. Ook was er de kwestie van fraudegevoeligheid en de regeling werd met ingang van 1979 afgeschaft. Het geld dat ermee gemoeid was, werd overgeheveld naar kunstuitleen. Met name de galeriehouders, die vanaf 1976 verenigd waren in de Vereniging van galeriehouders en handelaren in hedendaagse kunst, probeerden zich te verzetten tegen de afschaffing van de regeling. Voor velen van hen was de regeling verweven geraakt met de commerciële opbouw van hun bedrijf. Felle protesten en acties hadden echter geen resultaat.

Behalve misschien dat er vijf jaar later een nieuwe subsidieverbintenis tussen overheid en galeriewezen tot stand kwam: de Rentesubsidieregeling kunstaankopen. Doel van de Rentesubsidieregeling is de bevordering van het aankopen van kunst door particulieren en de inkomensbevordering van beeldende kunstenaars. Nevendoel was - en is nog steeds - de ondersteuning van galleries. Evenals de ASK is deze regeling een consumentensubsidie waarmee particulieren rentevrij kunst op krediet kunnen kopen. Dat kan slechts gebeuren bij door de Raad voor de Kunst geselecteerde galleries op grond van een kwaliteitscriterium. Een selectieprocedure die past binnen het geheel vernieuwde beeldende-kunstbeleid halverwege de jaren tachtig, dat in eerste instantie is gebaseerd op kwaliteitsbevordering.

De rente wordt vergoed door het ministerie van WVC. Evenals bij de ASK groeit het gebruik van de regeling qua omzet, subsidie, aantal kunstkopers, aantal galleries dat wordt toegelaten tot de regeling enzovoorts zeer snel.

Ook bij de Rentesubsidieregeling zijn er echter al snel onvoorziene effecten die betrekking hebben op een aantal oncontroleerbare elementen in de praktijk van de regeling, zoals bijvoorbeeld stockverkoop. Ook wordt de procedure, waarmee galleries door de Raad voor de Kunst worden geselecteerd en toegelaten tot de regeling, in twijfel getrokken. Mede door de subsidieschaarste wordt het kwaliteitscriterium aangescherpt. De Raad voor de Kunst wil met name de 'avant-gardegalleries' aan de 'bovenkant van de kwaliteit' van de regeling gebruik laten maken. Uit het onderzoek is gebleken dat in het algemeen niet deze galleries maar de meer openlijk commercieel ingestelde galleries, die voor een breder publiek toegankelijke kunst verkopen, het meeste succes boeken in de verkopen via de Rentesubsidieregeling.

De praktische problemen worden onder controle gebracht door op het ministerie een ambtelijk bureau in te stellen waar alle aankopen in het kader van de regeling geregistreerd en verwerkt worden. De kwaliteitsproblemen worden te lijf gegaan met een indeling van de galleries op kwalitatieve gronden door de Raad voor de Kunst, waarbij wordt aangeleund tegen een museale kwaliteitsnorm. Daardoor ontstaat enerzijds een bestand aan galleries dat op grond van de kwaliteit van hun tentoonstellingsprogramma's mag meedoen, anderzijds een bestand aan galleries dat op grond van dezelfde criteria wordt uitgesloten. Deze wijze van selectie ligt mede ten grondslag aan de oprichting van een nieuwe organisatie van galeriehouders waarin de 'avant-garde' zich verenigt. De categorisering die de Raad voor de Kunst aanbrengt in de galeriewereld roept veel controversen op, vooral bij die galleries, die zich reeds eerder hadden georganiseerd in de Nederlandse Vereniging van galeriehouders.

Hoewel de regeling praktisch onder controle is wilde minister d'Ancona de regeling met ingang van 1995 afschaffen. Zij motiveerde dat besluit - ook in de eerdergenoemde toespraak -

door te stellen dat de selectie, zoals die hierboven werd beschreven, de galeriewereld meer nadelen dan voordelen heeft gebracht. De nieuwe staatssecretaris voor cultuur, Aad Nuis, heeft dit besluit teruggedraaid zoals we inmiddels weten. De Rentesubsidieregeling wordt voortgezet, tenminste in 1995, maar het is vooralsnog onduidelijk wat er met de regeling gaat gebeuren.

Een aantal voorlopige conclusies

* In de werking van beide regelingen komt de moeizame verhouding tussen overheidsbeleid en galeriewezen tot uitdrukking, een verhouding die inherent lijkt aan de verschillende ontwikkelingen die overheidsbeleid en galeriewezen doormaken. Bij de laatste is sprake van uitdijning en verbreding in kwantitatief en kwalitatief opzicht. Daardoor ontstaat een dynamisch en onoverzichtelijk geheel aan galeries met uiteenlopende artistieke en professionele kenmerken en ambities. In de beleidsdoelstellingen is vanaf de jaren tachtig sprake van een 'piramidale' ontwikkeling. Artistieke kwaliteit is doorslaggevend bij de toekenning van subsidies en dat betreft per definitie een relatief kleine bovenlaag.

* Wat de doelstellingen van beide regelingen betreft blijken zowel de ASK als de Rentesubsidieregeling vooral van groot belang voor een relatief kleine groep kunstkopers en kunstenaars, terwijl vooral galeries er veel materieel belang bij hebben.

* Zowel de ASK als de Rentesubsidieregeling zijn onvoldoende precies gedefinieerd in doelstellingen, reikwijdte, bereik, criteria en mogelijke effecten. Reglementering en voorschriften zijn bij de ASK summier. Bij de Rentesubsidieregeling zijn er meer vastgelegde voorwaarden en voorschriften, maar die blijken toch snel aan verscherping toe. Ook in deze regeling zitten oncontroleerbare en fraudegevoelige elementen.

* In de veranderingen die plaatshebben in de twee subsidieregelingen, vervullen de ontwikkelingen in de oordeelsvorming bij de Raad voor de Kunst een cruciale rol. Meegaand met de ontwikkelingen in de beeldende kunst en in het beeldende-kunstbeleid speelt vernieuwing in die oordeelsvorming een steeds prominenter rol. Het onderscheid tussen 'avant-garde' en traditie neemt steeds sterkere vormen aan, en de nadruk op de actualiteit wordt bij de Raad voor de Kunst groter. Dat heeft zijn weerslag op beide regelingen. Met name bij de Rentesubsidieregeling neemt de nadruk op het kwaliteitscriterium, dat geënt is op een museale kwaliteitsnorm, groteske vormen aan, met als gevolg een categoriale indeling van het galeriewezen waarvan een diskwalificerende

werking uitgaat.

* Het is duidelijk dat beide subsidieregelingen van groot belang zijn (geweest) voor het galeriewezen. Financieel hebben zij profijt van de regelingen. Zij doen in de loop der tijd in steeds sterkere mate een beroep op beide regelingen en beschouwen ze steeds meer als verworven recht. Zij profileren daarmee hun eigen positie op de kunstmarkt in relatie tot het bestaan van de subsidieregelingen en leveren zich daarmee in zekere zin uit aan het overheidsbeleid.

Tegelijkertijd heeft het bestaan van beide regelingen invloed gehad op de ontwikkelingen in het galeriewezen als zodanig. Op basis van verschillen in professionaliteit en artistieke programmering, die mede in het bestaan van de ASK tot uitdrukking komen, ontstaat binnen een sinds de jaren zeventig zeer divers galerielandschap behoefte aan onderscheiding. In eerste instantie vindt die behoefte uitdrukking in organisatie en samenwerking: mede onder druk van de opheffing van de ASK wordt de Vereniging van galeriehouders en handelaren in hedendaagse kunst opgericht. Een vergelijkbaar proces vindt plaats in de jaren negentig. Tegen de achtergrond van een beleid gericht op kwaliteit en topkunst, heeft er in de galeriewereld een verdergaand differentiatieproces plaats dat met name op kunstbeurzen (Kunstrai) manifest wordt. De categoriale indeling die de Raad voor de Kunst ontwerpt voor de Rentesubsidieregeling, waarin de veronderstelde kwaliteitsverschillen tussen de 'avant-garde' en 'de rest' tot uitdrukking wordt gebracht, vindt zijn equivalent in een nieuwe organisatie in de galeriewereld, de Bond van Nederlandse Galeriehouders, een vereniging van een veertigtal verwante 'avant-garde'galeries.

Met deze conclusies heb ik al enigszins vooruitgelopen op de inhoud van de eerste vier stellingen waarover we zometeen gaan praten. Rest me nog even in te gaan op de laatste stelling. Ik hoop met mijn artikel materiaal te hebben aangedragen voor een aanzet tot gedachtenwisseling over een eventuele nieuwe regeling. Misschien ook dat een aantal problemen die beide regelingen kenmerkten, door een goede discussie voorkomen zouden kunnen worden. Beleidsrelevantie is, hoewel het artikel niet primair vanuit die optiek is geschreven, wel meegenomen. Al was het alleen maar om niet zoek te raken in het reservoir van argumenten dat is opgebouwd door allerlei zinvolle en onzinnige onderzoeken die in de afgelopen jaren zijn uitgevoerd, en waarvan beleidsvoerders naar believen gebruik kunnen maken.

Truus Gubbels

2. VERSLAG VAN DE DISCUSSIE

De discussie stond onder leiding van Titus Yocarini, directeur van de Stichting Kunst en Bedrijf te Amsterdam

Titus Yocarini: De stellingen zijn min of meer toegeschreven naar een vertegenwoordiging aan tafel. Graag wil ik eerst reacties inventariseren om dan gezamenlijk daarop verder te gaan. Dus gaarne reacties op het stuk dat is toegestuurd (concept-tekst van het artikel *Korting of krediet: twee subsidieregelingen tegen de achtergrond van veranderingen in beleid en markt voor beeldende kunst 1960-1995* door Truus Gubbels) en de zojuist gegeven inleiding (zie hierboven).²

Ferd. van Dieten, galeriehouder (Galerie D'Eendt, Amsterdam): Ik heb kritiek op de operationalisaties in het onderzoek van Gubbels: commercie en overheidsinvloed worden daarin als tegenstelling gebruikt - soms impliciet soms expliciet. Onderzoekster hanteert ze als twee begrippen die op dezelfde dimensie liggen en daar tegenovergesteld zijn. Ik heb moeite met een dergelijke invulling. Ik heb zelf een commerciële galerie en zie vanuit mijn eigen ervaring die tegenstelling niet zo. Daarenboven is overheidsbeleid niet per se oncommercieel; bijvoorbeeld houdt de overheid *à fonds perdue* staatsbedrijven in stand die commercieel functioneren. Mijn taak als galeriehouder is inkomensvorming van kunstenaars; ik probeer omzet te maximaliseren. De onderzoekster legt echter de nadruk op naamsvestiging. De overheid is evenmin eenduidig op het avantgardisme gericht. Dat de Raad voor de Kunst dat is wil niet zeggen dat de overheid dus ook eenduidig op het avantgardisme gericht is; ik kan het gebruik van de termen heel vaak ook niet volgen: de term commercieel en de richting van de overheidsinvloed in relatie tot het begrip avantgardisme: de tegenstelling tussen een artistieke norm en het commerciële karakter van galeries zie ik niet zo.

Truus Gubbels: Het verhaal gaat juist in op de spanningsverhouding tussen die artistieke en commerciële norm; en dat is een van de redenen om de term 'avant-garde' telkens tussen aanhalingstekens te zetten; natuurlijk zitten daar ook commerciële aspecten aan; en natuurlijk zijn er bij commerciële galeries ook kwaliteitsnoties. In mijn onderzoek zijn de tegenstellingen en de spanningsverhouding tussen de begrippen avant-garde en commercie voorzichtig gebruikt als 'attenderende begrippen' zonder ze al te precies te willen duiden. De beide subsidieregelingen zijn daarbij als kader gebruikt.

Ferd. van Dieten: Mijn conclusie zou dan zijn: het is geen spanningsverhouding en ten onrechte wordt die tegenstelling als zodanig gehanteerd.

---

2. Het artikel verschijnt in twee delen in het *Boekmancahier*, respectievelijk in het maart- en juninummer 1995.

Truus Gubbels: Door het overheidsbeleid wordt het een spanningsverhouding.

Ferd. van Dieten: Het wordt als zodanig benoemd maar het is het niet. Een tweede punt betreft de normen van toetsing; die worden door de onderzoekster onvoldoende precies genoemd. Dat is gratis, want alle overheidsbeleid is onvoldoende precies en als cultuurbeleid getoetst zou moeten worden aan absolute normen dan heb je geen cultuurbeleid meer, klaar! Ik zou willen pleiten voor een relatievere opvatting. Het gaat om spreiding en participatie en of er in dat opzicht een marginale verbetering is geweest; een toetsing daarvan heeft echter nooit plaatsgevonden. Het absolute ideaal is niet gehaald. De F-side koopt geen kunst; maar is er sprake van een marginale verbetering, dat is de vraag, en hoe is de marginale verbetering van deze regeling in verhouding tot die van andere regelingen? Bijvoorbeeld is het bekend uit onderzoek dat artoteken exact dezelfde doelgroepen bedienen als galeries.

Titus Yocarini: Wat is de reactie van het ministerie van OCW op het gegeven dat alle geldstromen van de overheid niet voldoende precies worden gedefinieerd?

Truus Gubbels: Onvoorziene effecten en het bereik van doelstellingen kun je nooit helemaal beheersen omdat de tijd en structuur, waarin je - als overheid - opereert, veranderen. Wel kun je een soort verwachtingsmodel bouwen waarin je rekening houdt met zulke factoren. De overheid had bij de instelling en effectuering van de Rentesubsidieregeling meer kunnen leren van de eerdere regeling, de ASK.

Hans Abbing, Kunst en Cultuurwetenschappen Erasmusuniversiteit Rotterdam: Is een marginale wijziging nu wel zo interessant? Het gaat toch om aantoonbare effecten; als het bijvoorbeeld om spreiding gaat zijn die er niet geweest; je weet nooit hoe de wereld er uit gezien had als die regeling er niet was geweest. Er is wel sprake van een aantal negatieve effecten met betrekking tot inkomensherverdeling in een richting die de overheid in het algemeen niet nastreeft; wegen de effecten die de spreiding had kunnen hebben op tegen al die negatieve effecten? Vermoedelijk niet!

Truus Gubbels: De doelstellingen zijn duidelijk; zowel bij de Aankoopsubsidieregeling als bij de Rentesubsidieregeling; misschien dat je op dat niveau 'bereikmarges' moet inbouwen.

Tijmen van Grootheest, ministerie van OCW: Ik geloof niet dat in de doelstelling staat sociale spreiding, we hebben het over spreiding, althans bij de Rentesubsidieregeling. Dient er een overheid te zijn die marktcorrigerend optreedt in het kader van cultuurbeleid? Overigens is er per jaar 120 miljoen gulden beschikbaar voor beeldende kunst, bouwkunst en vormgeving - waarin de Rentesubsidieregeling slechts een marginaal aandeel vormt. Aan inkomenspolitiek doen wij niet. (In de ministerraad werd op een gegeven moment gezegd; ja maar, ik maak ook gebruik van de regeling). Als het om dat debat gaat, bedenk dan dat in de podiumkunsten de consument niet meer

dan een kleine tien procent betaalt van de kostprijs van een kaartje. En in de Rentesubsidieregeling moeten we constateren dat de consument 100 procent van de prijs van een kunstwerk betaalt. Het enige dat wij doen is een facilitaire voorziening voor consumenten; wij hebben geen subsidierelatie met galeries; er is geen subsidierelatie tussen de galeries en de overheid, maar tussen de bank en de overheid: de bank verstrekt een renteloze lening aan de consument! Daarom heb ik een beetje moeite met de stellingen; er lopen steeds twee gedachten door elkaar: de legitimatie van de overheidssubsidiëring en de doelmatigheid van de regeling zelf. Ik mis ook in het verhaal de positionering van dit beleidsinstrument in het kader van het nieuwe bouwwerk in het beleid na de eenzijdige op de produktie gerichte BKR.

Truus Gubbels: In de toespraak van d'Ancona, eerder in mijn inleiding genoemd, wordt weliswaar niet het begrip spreiding, maar wel het begrip cultuurparticipatie opgevoerd in relatie tot de Rentesubsidieregeling ...

Tijmen van Grootheest: In die speech heeft ze willen aangeven dat de Rentesubsidieregeling eigenlijk het enige instrument is waarbij de consument soeverein zijn keuzes kan maken, en dat wordt met participatie bedoeld. Het enige instrument waar keuzes worden gemaakt voor kunst en kunstenaars waarboven geen bureaucratisch georganiseerde, gesubsidieerde of fondsenstructuur of adviescommissie werkzaam is, maar waar de consument zelf beslist - binnen de marges van een honderdtal min of meer aangesloten galeries. Dat is het enige niveau waarop de overheid zegt: daar willen we nog even de vinger aan de pols houden; het moet wel om beeldende kunst gaan. Het is goed dat u zelf avant-garde al tussen aanhalingstekens zet; als ik kijk naar het aanbod wat in de huidige aangesloten galeries aanwezig is, zou ik dat geenszins willen bestempelen als alleen maar avant-garde.

Truus Gubbels: Dat is de laatste twee jaar pas het geval.

Tijmen van Grootheest: Ja, naar mijn idee al wat langer, daar zou ik eens goed naar moeten kijken, maar misschien dat dat ook teveel een semantische kwestie is.

Lambert Tegenbosch, galeriehouder (Kunsthandel Tegenbosch, Heusden): Het is niet altijd een semantische kwestie om dingen tussen aanhalingstekens te zetten: u mag helemaal geen aanhalingstekens gebruiken!

Koen Nieuwendijk, galeriehouder (Galerie Lieve Hemel, Amsterdam): En als u ze gebruikt moet u ze toelichten, anders weten we niet waar we het over hebben.

Truus Gubbels: Nu, ik denk wel dat iedereen hier precies weet waar het over gaat.

Koen Nieuwendijk: Als galeriehouder weet ik dat het woord 'commercieel' vaak heel negatief wordt gebruikt; ik wil graag weten of dat in deze context ook zo is.

Truus Gubbels: Voor mij zit er geen negatieve connotatie aan.

Koen Nieuwendijk: Als we met elkaar praten moet wel duidelijk zijn dat niet elk afzonderlijk de begrippen in verschillende betekenis gebruikt, anders praten we langs elkaar heen.

Truus Gubbels: Mag ik nog heel even op Tijmen van Grootheest reageren. Ik vindt cultuurparticipatie toch iets heel anders dan consumentensoevereiniteit.

Tijmen van Grootheest: Cultuurparticipatie is een van de hoofddoelstellingen in de *Cultuurnota 1992-1996*. Er zijn meer instrumenten die op participatie zijn gericht, bijvoorbeeld opdrachtenbeleid. Als men het in het kader van de Rentesubsidieregeling over cultuurparticipatie heeft, dan betreft dat het fenomeen dat er andere gremia ontstaan waar keuzes worden gemaakt voor kwaliteit, en dat die gremia zelfs zonder subsidie op de prijs bereid zijn om aan dat proces deel te nemen en vervolgens gefaciliteerd worden in het verkrijgen van kapitaal daarvoor; dat is inderdaad aan de orde bij de Rentesubsidieregeling. In de speech van d'Ancona werd cultuurparticipatie gebruikt in de context van het galeriewezen; er werd mee bedoeld de soevereine consumentenkeuze zonder het bureaucratische model waarbij van bovenaf de kunstenaars worden geselecteerd.

Truus Gubbels: Heeft u hem zelf geschreven?

Tijmen van Grootheest: Ja!

Jack Verduyn Lunel, Federatie van Kunstenaarsverenigingen: Ik vind wel degelijk dat er een permanente tegenstelling is tussen de opties van het OCW-beleid om vooral kwaliteit te bevorderen en de optie van cultuurparticipatie. Dat kom je voortdurend bij allerlei instrumenten tegen. Stelling twee is een uitwerking naar het galeriewezen toe, maar je kunt het sowieso aan de werking van dit instrument zien. Voorts zijn de regelingen alleen beschreven aan de hand van de mate waarvan er gebruik is gemaakt. Is er nog te verwachten dat daarover aanvullende gegevens op tafel komen omdat, zeker bij subsidieregelingen, de mate waarin er gebruik van gemaakt wordt nu niet de meest voor de hand liggende effectmeting is voor het instrumentarium, tenzij je concludeert dat als er absoluut geen gebruik van gemaakt wordt de regeling geen effect heeft gehad. Maar dat er meer gebruik van gemaakt wordt, wil niet zeggen dat er daarmee meer effect bereikt wordt. Was het niet mogelijk, zeker gezien het belang dat het galeriewezen bij het bestaan van dergelijke regelingen heeft, om ze zeer nadrukkelijk ook te meten naar totale omzetten en de totale omzetontwikkeling en hetzelfde met betrekking tot het publiek (met en zonder regeling)? Want nu heb je eerst de regeling zien groeien, vervolgens komt er een aantal jaren niks en dan een tweede regeling, en je begint bijna weer bij nul. Om te weten of er mensen nu kunst gekocht hebben die het anders niet gedaan zouden hebben, of dat er meer gekocht zou zijn dan in een andere situatie - daargelaten of de kunstenaars dan meer zouden hebben verdiend, of meer kunstenaars meer zouden hebben verkocht.

Truus Gubbels: De enige onderzoeken naar kopers in het kader van de Rentesubsidieregeling zijn door de Lage Landen verricht, voor zover mij bekend. Wat de omzetgegevens van galeries betreft zijn de afgelopen twee jaar de gegevens op het ministerie aanwezig; voor die periode zouden die effecten dan ook wel meetbaar zijn, naar ik aanneem.

Leila Akinci, galeriehouster (Galerie Akinci Amsterdam): Ik heb heel veel respect voor dit onderzoek, maar mij stoort de stelling dat door het bestaan van overheidssubsidie het galeriewezen de overheid volgt. Ik heb de indruk dat wat er in het galeriewezen gebeurt, vooral afhangt van economische factoren, van de algemene groei sinds de jaren zestig, en niet zozeer door de overheid gedictieerd wordt, maar ook een heel eigen leven leidt. Bijvoorbeeld het gegeven dat galeries zich tot een branchevereniging organiseren gebeurt ook in andere Europese landen. Bijvoorbeeld in Oostenrijk en Zwitserland is eenzelfde beweging gaande op dit moment, en in Duitsland hebben ze het al in 1974 gedaan. Te veel nadruk op koppeling overheid-galeriewezen is een gebrek in dit onderzoek in het licht van internationale ontwikkelingen. Groei en ondergang van galeries is niet van de overheid afhankelijk. Het onderzoek is te veel geschreven vanuit het overheidsbeleid en te weinig vanuit het galeriewezen.

Truus Gubbels: Ik heb mij onder andere gebaseerd op correspondentie die ik in het archief van de Vereniging van Galeriehouders heb gevonden.

Leila Akinci: Zo'n vereniging van galeriehouders is slechts één aspect en er wordt wel gepraat over de avant-gardegalleries maar kennelijk weet men daar toch te weinig van; het stoort mij dat de zogenaamde avant-gardegalleries - ik weet ook niet precies wat avant-garde inhoudt in dit opzicht - niet commercieel zouden zijn. Als je niet commercieel bent kun je het niet redden. Wat mij tenslotte irriteert, is dat er gesproken wordt over de nieuwe regeling: 'kunnen we iets nieuws bedenken'; het is absurd om alsmaar te proberen iets nieuws te bedenken voordat de cijfers die er zijn goed genoeg zijn bestudeerd. Altijd heeft het mij al gestoord dat men zo gemakkelijk over de betekenis van de Rentesubsidieregeling voor kunstenaars heenstapt, ook al zijn de verkoopcijfers bij de avant-garde laag. Voor de kunstenaars is het bestaan van de Rentesubsidieregeling een heel belangrijk iets.

Titus Yocarini: Wat is hierop de reactie van Lambert Tegenbosch?

Lambert Tegenbosch: Kijk, er zijn verschillende termen die ik moeilijk vind. Ik vind een term elite moeilijk, de termen avant-garde, fraude en verzamelcultuur vind ik moeilijk, zolang ik niet weet wat degene die hem gebruikt wenst dat ik er onder zal verstaan. Ik wil best een afspraak maken dat we onder avant-garde dit verstaan en onder fraude dat. Wat betreft de samenwerking tussen overheid en galeries maakt Mevr. Akinci terecht bezwaar tegen de 'regulering' van het galeriewezen door de overheid. De Raad voor de Kunst heeft kwaliteitsnormen gebruikt en dat

schijnt dus kwalijk te zijn; natuurlijk moet de raad kwaliteitsnormen hanteren. Vervolgens is er echter fout mee gehandeld. Er zijn nare dingen gebeurd. Maar het kwaliteitsbeginsel moet, als het over kunst en over subsidiëring gaat, gehanteerd worden en gehandhaafd. Daarnaast zijn er eventueel andere criteria. Erg is als de overheid de galeries gaat tegenwerken op basis van kwaliteit en de overheid bijvoorbeeld, met name het bureau dat was opgericht om moeilijkheden te beheersen, gaat zeggen: Ja luister, de avant-gardegalleries moeten zich apart gaan organiseren. Ik ben dan ook erg dankbaar dat de brandbrief van Hans Brinkman (ex-galeriehouder-TG) in het rapport is opgenomen waarin staat dat WVC niet bereid was met ons (De Nederlandse Vereniging van Galeriehouders-TG) te onderhandelen. Brinkman zegt dan op grond daarvan: er moet aparte club komen voor ons soort galeries, daar wil de overheid mee onderhandelen. Al met al heeft de overheid een aantal fouten gemaakt. Er is over fraude gesproken en ook in het artikel van Gubbels staat twee keer de term fraude genoemd, met erbij vermeld dat er geen bewijzen zijn. Welnu, die bewijzen zijn er wel. Op OCW weten ze het precieze aantal, welk percentage, welke gevallen door de FIOD bedreigd worden. Dat is ons meegedeeld en reden waarom de regeling niet geëuropealiseerd is. Ik ken geen enkel geval van fraude, maar het is natuurlijk eigenaardig wanneer al die gevallen onder tafel blijven. Ik vind het vervelend als we een overheid hebben die het galeriewezen in tweeën splitst en ik vind het vervelend als er allerlei termen gebruikt worden die niet gedefinieerd worden. Overigens, ik vind dit rapport veel beter dan het eerste rapport (over de Rentesubsidieregeling-TG) Ik zie nu positieve zaken staan over galeries.

Melle Daamen, Mondriaanstichting: Naar aanleiding van de opmerkingen van Leila Akinci over overheidsinterventie: dat dit het uitgangspunt is van het rapport is op zich logisch want als het over cultuurbeleid gaat heb je het over overheidsinterventie, maar wat me op het eind van het artikel van Gubbels opvalt, is dat de indruk wordt gewekt dat die overheid heel sterk intervenueert in die galeriebranche. Als we dat vergelijken met andere cultuursectoren en andere sectoren binnen de beeldende kunst denk ik dat het nogal meevalt. Het is toch een redelijk privaat georganiseerde branche. Er is sprake van een indirecte bemoeienis via de Rentesubsidieregeling, wat meer direct via de regeling voor museumaankopen en een piepklein beurzenregelinetje voor de galeries. Maar het beeld dat een soort van wederzijdse afhankelijkheidsrelatie is ontstaan, dat vraag ik me af of je dat wel echt hard kunt maken.

Truus Gubbels: Het gaat niet zozeer om een wederzijdse afhankelijkheidsrelatie maar een tendens die door de wijze waarop het beleid - en ik denk dat de Raad voor de Kunst daar een belangrijke rol in speelt - de galeries heeft ingedeeld, waardoor processen in gang zijn gezet die invloed hebben gehad op ontwikkelingen in het galeriewezen.

Melle Daamen: Dat veronderstelt dat de interventie van de overheid inderdaad heel sterk is en

dan is de invloed van zo'n indeling van de Raad voor de Kunst groot. Maar je zegt ook dat hoewel die indeling er was, de zogenaamde avant-gardegaleries minder gebruik maakten van de regeling dan de niet-avant-gardegaleries, terwijl de Raad voor de Kunst in die tijd op die lijn zat. **Truus Gubbels:** Inmiddels is dat al weer veranderd, en ik zeg ook 'mede'. Het zijn processen die binnen het galeriewezen spelen, daarom haal ik ook de betekenis van kunstbeurzen aan. Het galeriewezen wordt gestructureerd door de wijze waarop het overheidsbeleid naar dat galeriewezen toe gestalte krijgt.

Jack Verduyn Lunel: Ik vindt het wél ver gaan als de overheid zegt: we moeten wat via de markt doen maar dat mag alleen dat kleine deel van de markt zijn dat aan die en die criteria voldoet die je eigenlijk ook op het niet-marktdeel toepast; musea, eigen collectievorming enzovoorts.

Chris de Vreeze (Galerie Nanky de Vreeze, Amsterdam): Ten aanzien van de invloed van de overheid op de existentie van het galeriewezen zou ik willen opmerken dat die minimaal is, apert klein. Verder zou ik willen zeggen dat de doorsnee-galerie het buitengewoon moeilijk heeft om tot een zakelijk enigszins renderende exploitatie te komen en dat het enige wat de subsidieregeling doet, is mensen over de drempel te halen die in een ander geval een Rolex-horloge of een tweede huis of wat dan ook gekocht zouden hebben, daar voor een gedeelte kiezen voor kunst. Het verlaagt de drempel in de besluitvorming. Besluitvorming is altijd, dat weet ik uit eigen ervaring, een kwetsbaar punt, een moment dat je een klant kunt overhalen iets te kopen, want het gaat altijd over uitermate substantiële bedragen. Het feit dat je zo'n regeling ter beschikking kunt stellen waardoor een klant in de tijd gezien de aankoop kan spreiden, werkt dan sterk motiverend ten aanzien van het totale omzetniveau van de kunst. Maar ik wil dat niet een overheidsinterventie noemen.

Pieter Ligthart, ministerie van OCW: Allereerst wilde ik het begrip overheidsinterventie relativeren in het kader van deze regeling: het gaat om een koop; vraag en aanbod komen bij elkaar - dat is ongeveer de definitie van markt - en van die koop wordt de rente door de overheid betaald. Op zich is de overheidsinvloed bijvoorbeeld bij individuele subsidies veel directer, hoewel ook daar het kwaliteitsoordeel wordt uitbesteed aan commissies van deskundigen. Maar de directe invloed van de overheid is bij de Rentesubsieregeling minimaal en komt neer op het over de drempel halen van kopers bij hun keuze. Vanuit dat perspectief is of stelling 1 niet belangrijk en zijn de andere stellingen relevant of als stelling 1 relevant is zijn de andere stellingen irrelevant. De meest essentiële ingreep van de overheid is het 'dichtmaken' van de regeling geweest; het was een open eind regeling en dat was in termen van beheer en financiën een vloek; de galeries zijn gebudgetteerd opdat het bedrag dat op de begroting staat niet overschreden wordt (in het onderzoek staan voor 1992 de begrotingscijfers (3 miljoen gulden), terwijl meer is uitgegeven (4.2

miljoen gulden). Dat is vanaf die tijd nagenoeg onmogelijk.

Titus Yocarini: Hoe kijken jullie (ministerie van OCW-TG) aan tegen de begrippen kunstspreading, inkomensbevordering en avant-garde ten aanzien van de vormgeving van de Rentesubsidieregeling in het tijdperk Nuis?

Tijmen van Grootheest: Dat moet je aan de heer Nuis vragen; Het is in eerste instantie de vraag: wie bereik je met die regeling; dat zijn de kunstkopers - via de bank. Daar komen twee effecten uit voort: op de eerste plaats inkomensbevordering voor kunstenaars en op de tweede plaats (facilitaire) steun voor de infrastructuur: de galeries. That's it. En woorden als avant-garde die komen veel later en misschien bij ons wel helemaal niet aan de orde. Als we de omzetcijfers via de regeling bekijken in relatie tot de investering die de overheid doet, vind ik dat geen slecht resultaat. Dat het ook een goede regeling blijkt te zijn voor kunstenaars, terwijl wij dat nooit zo expliciet gesteld hebben, komt naar voren uit een rapport dat vorige week is verschenen. In dit rapport kunnen wij zien hoeveel kunstenaars wij bereiken via het Rentesubsidie-instrumentarium, evenals het aantal kunstenaars dat er per jaar in het circuit bijkomt en de uitstroom. Per jaar komen er zo'n 780 nieuwe kunstenaars bij, waarvan 250 via de Rentesubsidieregeling. Voor die lullige twee miljoen gulden aan rentesubsidie pakken wij eenderde van de nieuw instromende kunstenaars die deelnemen aan het kunstbeleid van de overheid.³

Pieter Ligthart: Maar de inkomens die kunstenaars ontlenen aan de regeling, en daar heeft Truus Gubbels wel gelijk in, zijn ongelijk verdeeld: een klein aantal kunstenaars verdient heel veel in de Rentesubsidieregeling. Maar in totaal zijn er tot nu toe zo'n 1700 kunstenaars 'bediend' via de regeling.

Titus Yocarini: Terug naar de begrippen: het woord is aan de Raad voor de Kunst

Andre Mol, Raad voor de Kunst: Belangrijkste invalshoek van de regeling was inderdaad de bevordering van kwaliteit, en meer specifiek de kwetsbare kwaliteit, kunst waar de markt minder draagvlak voor had. Bij de Raad voor de Kunst in casu de Werkgroep Marktverruiming bestond het idee dat in eerste instantie bij avant-garde c.q. minder toegankelijke kunst publiek gezocht moest worden omdat kunst die ruimer toegankelijk is in principe zichzelf kan bedruipen. Ik vind dat nog steeds een verdedigbare invalshoek. Door de budgettering in de laatste periode moest beslist worden welke galeries wel en welke niet van regeling gebruik mochten maken. Dat heeft uiteindelijk tot die categorisering geleid. Aanvankelijk leek het dat er slechts voor een beperkt aantal galeries geld was; er is toen een selectie gemaakt die heeft geleid tot die eerste categorie. En vervolgens is er gezegd: als er nog meer geld is dan kunnen andere galeries ook van de regeling gebruik maken. Dat die lijst van galeries naar buiten is gegaan, is een heel ander verhaal.

---

3. *Beeldende Kunstbeleid WVC; Subsidies, opdrachten, aankopen 1984-1991*. Rijswijk: november 1994.

Ik denk dat dat op zich niet goed is geweest. Verder wil ik zelf nog een stelling inbrengen, daarmee reagerend op de heren De Vreeze en Verduyn Lunel. Ik heb zelf nog steeds het idee als het gaat over de drempel, over wat nou de essentie van de regeling is en wat hem tot een succes maakt, dan is dat vooral de afbetalingsmogelijkheid en niet zozeer het gegeven dat de rente door het rijk of door wie dan ook betaald wordt. Ik zou graag reacties van mensen daarop willen horen maar tegelijkertijd ook willen pleiten voor onderzoek daarnaar. Want als dat zo zou zijn, dan zou de subsidie van het rijk daar niet bijgelegd hoeven te worden maar ook voor galeries op een andere manier gebruikt kunnen worden.

Jack Verduyn Lunel: Voor alle dingen die je aanschaft kun je geld lenen, alleen kost je dat rente, dus betaal je iets meer. Ik vind het een optische truc om te zeggen: er wordt niet gesubsidieerd in het kunstwerk en de galerie, wij (de overheid TG) betalen alleen de rente. De rente is een deel van de koopsom die wordt gesubsidieerd. Ik hoorde Tijmen van Grootheest net doen alsof er echt een wezenlijk verschil is.

Tijmen van Grootheest: Je zou eigenlijk aan de koper moeten vragen of het wat uitmaakt als hij een paar tientjes per maand meer moet betalen.

Erik Bos, galeriehouder (Galerie Nouvelles Images Den Haag): Dat is eigenlijk de tekortkoming in het onderzoek van Truus Gubbels op dit moment: de consument wordt niet gevraagd waarom hij koopt; waarom hij die regeling gebruikt, en wij doen dat ook niet. Wij vragen niet aan een klant: koopt u omdat u drie regelingen heeft lopen op dit moment of koopt u met de regeling omdat u het geld niet op de bank heeft staan. Dat zijn dingen waar je niet tussen komt. Als je een onderzoek maakt met als vraagstelling het functioneren van de regeling dan zou je dát moeten natrekken, want het is een consumentgerichte regeling. Aan de consument moet gevraagd worden waarom hij gebruik maakt van de regeling. Ik kan alleen maar zeggen, en dat weet denk ik iedereen, dat iemand die gebruik maakt van de regeling drie keer per jaar koopt, terwijl hij als er geen regeling zou zijn één keer per jaar zou kopen; door zo'n regeling is hij in staat het bedrag wat ie betaalt uit te smeren.

Titus Yocarini: Maar dat moet nog onderzocht worden, begrijp ik.

Hans Abbing: Zou het ook niet de symboolwerking zijn. Het is net of je een cadeautje krijgt.

Chris de Vreeze: Het wordt ook gezien als een sympathiek gebaar van de overheid. Zonder enige formaliteit, gewoon via de galerie, vraag je het aan, je hoeft niet naar de bank toe, je hoeft het niet te motiveren, het is een hele soepele regeling die het mogelijk maakt op een hele genereuze manier je aankopen in de tijd te spreiden waardoor je makkelijk tot een aankoop kunt overgaan.

Hans Abbing: Zegt de overheid niet indirect dat je iets goeds moet kopen en dat zij erachter staat?

Titus Yocarini: Nou inderdaad, dat kwaliteitsstempel: mensen denken vaak dat als iets door de overheid wordt aanbevolen, al is het maar een regeling, dat het toch iets met kwaliteit te maken zal hebben.

Erik Bos: In die discussie moet niet over het hoofd gezien worden dat bij de toelating van galleries budgettaire overwegingen doorslaggevend zijn geweest. Als het budget zeer groot zou zijn, dan zou de Raad voor de Kunst misschien zeggen: het zal me een worst wezen als er maar kunst verkocht wordt. Dit is zeer gechargeerd, maar daar komt het wel op neer. Op het moment dat er sprake is van minder geld zul je er als overheid voor gaan zorgen dat het geld bij de betere kunstenaars en de betere galleries terechtkomt.

Melle Daamen: Daar is het ook precies verkeerd gegaan. Je noemt de galleries en de kunstenaars terwijl de regeling op consumenten is gericht. Dat vindt ik ook een zwakte bij de Raad voor de Kunst in het verleden. Het is een consumentenregeling en dat moet je als uitgangspunt nemen. Wat er gebeurde was: je mag alleen maar bij die galleries kopen en de subsidie mag alleen maar bij die kunstenaars terechtkomen. Dat is een heel andere regeling, dan moet je een galerieregeling maken of een kunstenaarsregeling, die zijn er ook; kunstenaarsbeleid waarin ook die kwaliteitstoets plaatsvindt. Op het moment dat je een consumentenregeling hebt, lijkt het veel logischer daarin niet al te zeer te selecteren, althans niet zo vergaand als de wijze waarop de raad dat in de laatste fase gedaan heeft.

Truus Gubbels: En hoe regel je dat als je maar twee miljoen gulden tot je beschikking hebt?

Melle Daamen: Dat is een vraag die in de nabije toekomst beantwoord moet worden. Dat geld is beperkt, daarbij speelt een rol: het afbetalingselement, en het legitimerende punt van dat een overheid erachter staat. Ik vraag me wel eens af of het subsidiëren van die rente het wezenlijke punt is of het feit dat je op een ontzettend gemakkelijke manier een afbetalingsregeling kunt treffen. Ik vraag me dus af of het nodig is om dat volledig te vullen. Het tweede dat onderzocht zou moeten worden is of er in samenwerking met de private sector meer uit te halen is dan die twee miljoen gulden die de overheid er voor 1995, want voor 1996 is het nog niet eens zeker, insteekt.

Truus Gubbels: Informatie over galleries en kunstenaars is te achterhalen; maar consumenten zijn moeilijker te achterhalen.

Titus Yocarini/Melle Daamen: Dat is helemaal geen punt. Je kunt zo een consumentenonderzoek organiseren.

Titus Yocarini: Ik wou nog even de situatie in Rotterdam aan de orde stellen. Daar is natuurlijk een hele andere verbinding tussen overheid en galeriewezenen, maar het lijkt me interessant om daar even iets over te horen.

Thomas Meyer Zu Schlochtern, Rotterdamse Kunststichting: De afgelopen jaren was structureel twee á twee en een halve ton beschikbaar bij de Rotterdamse Kunststichting voor galeries. In eerste instantie is een aantal galeries naar Rotterdam gehaald en gesubsidieerd. In 1990 is gezegd: nu zijn er genoeg galeries en is het beleid omgebogen naar projectsubsidies voor een aantal galeries van maximaal 15.000 gulden per jaar. Die regeling heeft helaas niet voldoende gewerkt. Een aantal galeries is verdwenen, dat is buitengewoon spijtig, maar de subsidie bleek onvoldoende om ze boven water te houden

Titus Yocarini: Hadden ze wel de Rentesubsidieregeling?

Thomas Meyer Zu Schlochtern: Ons is bekend dat in elk geval in 1990/1991 van de Rentesubsidieregeling gebruik is gemaakt; wij zagen toen ook dat de omzet van de galeries 20 tot 30 procent steeg door de regeling: een duidelijk effect. Wat betreft de Rotterdamse regeling hebben we besloten deze met ingang van 1996 te stoppen en het geld te reserveren voor bepaalde projecten van galeries. Conclusie: Rotterdam is erg dicht bij Amsterdam, is een stad met een tamelijk eenzijdige bevolkingsopbouw. De galeries moeten het hebben van Nederlandse verzamelaars/kopers, en dan is Amsterdam meer het centrum dan Rotterdam, dat is helaas waar.

Bram Kempers, Culturele Studies Universiteit van Amsterdam: Ik ben de begeleider van het onderzoek van Truusje Gubbels en hoop dat het tot een proefschrift zal leiden. Ik heb vragen met betrekking tot de problemen aangaande de conceptualisering die verschillende keren aan de orde zijn gesteld, omdat het ook op dat niveau heel belangrijk is om hier te praten in welke mate Truusje er in geslaagd is om goede begrippen te gebruiken die deze problemen verhelderen en in welke mate niet. Ik zou het prettig vinden als daar nog wat over gezegd wordt en vooral vanuit de discussie die hier gevoerd wordt. Aan de ene kant wordt gezegd dat het gaat om soevereine consumentenbeslissingen - en dat werd met nadruk gezegd - en aan de andere kant is er het verhaal van de Raad voor de Kunst: wij selecteren op kwaliteit of nog iets anders en we moeten kwetsbare partijen beschermen. Dat zijn twee totaal verschillende verhalen die zich ten opzichte van elkaar verhouden op een problematische manier.

Tijmen van Grootheest: Ik zie dat helemaal niet als een probleem: dat is hetzelfde als de vrijheid van onderwijs in dit land; er is een aantal voorwaarden waaraan je moet voldoen.

Bram Kempers: Een soevereine consumentenbeslissing is een ander verhaal dan subsidie op grond van beleidsoverwegingen of wanneer je als overheid - in dit geval heb je een Raad voor de Kunst - actief op grond van andere criteria gaat ingrijpen. Die twee wijzen van besluitvorming - en daar is door economen ook heel veel over geschreven - hoeven elkaar principieel niet uit te sluiten, maar zijn hele andere manieren van opereren en ik vind een van de verhelderende dingen van Truusje haar onderzoek dat die spanningen in ieder geval duidelijker worden. Het kan nog

wel een stuk duidelijker, maar wij hebben hier een enorm probleem en een van de dingen die wij tegenkomen, ook sinds ik zelf hierover iets heb gepubliceerd in 1988, is dat beide partijen er niet aanwillen. De overheid zegt: het is geen probleem en wij hebben helemaal niet zoveel invloed op de markt; de galeries zeggen hetzelfde, maar je kunt constateren dat er een behoorlijke wederzijdse afhankelijkheid is op allerlei manieren, maar niemand wil daar aan. Ik vind dat dit probleem redelijk verhelderd is geworden. En een van de opvallende dingen is de ontkenning en de spanningen die dat geeft.

Pieter Ligthart: Ja, maar Truus Gubbels plaatst de Rentesubsidieregeling in het totale beeldende-kunstbeleid en hangt zo aan één instrumentje de totale waarde van het beeldende-kunstbeleid op. Deze ene regeling is juist de uitzondering op dat geheel wat de overheid juist veel sterker in handen heeft. In het hele kunstbeleid wordt op kwaliteit geselecteerd; dat is een vorm van legitimering en het budget is beperkt. De aanvragers zijn talrijk dus je gaat dan een beperking aanbrengen. De rationalisatie van deze beperking is: we selecteren op kwaliteit. Dat is een essentieel onderdeel van het kunstbeleid en dat is in de galeriewereld, dat hebben we ons toen niet gerealiseerd, hard aangekomen. De gesubsidieerde podiumkunstinstanties vinden het bijvoorbeeld heel normaal om in categorieën ingedeeld te worden, maar voor een vrije onderneming als een galerie is het nadelig om ineens officieel te horen jij bent c-categorie, omdat zij grotendeels op de markt opereren.

Jack Verduyn Lunel: Wat heeft 't nu voor zin om wat net gezegd is weg te praten. We kunnen het bandje terughoren, hoor. Mij viel het op dat de Commissie Marktverruiming van de Raad voor de Kunst criteria hanteerde die betrekking hadden op kwetsbaarheid en nieuwe ontwikkelingen bij kunstenaars. Ik heb dus geen enkel criterium met betrekking tot marktverruiming gehoord en ik weet best dat dat een lastige discussie is, maar als je op een bepaald moment voor marktverruiming kiest, voor een bepaald instrument, dan moet je ook met dat instrument voor marktverruiming durven kiezen.

Pieter Ligthart: Als die hoge kwaliteit, om het zo maar eens uit te drukken, moeilijk op de markt ligt, dan ligt het voor de hand te kiezen voor die vormen omdat het budget beperkt is.

Lambert Tegenbosch: Wij kunnen al die dingen best definiëren; neem bijvoorbeeld de term kwetsbare kunst. Je kunt bijvoorbeeld zeggen dat een jonge kunstenaar, onverschillig of dat een toekomstige Mondriaan of Anton Pieck wordt of wat dan ook, slecht in de markt ligt. Het publiek neemt gewoon niet wat het kan krijgen. Ik heb geen verstand van psychologie en dus niet van neuroses maar ik denk dat er ook iets bestaat als neurotismen en daar behoort toe dat mensen kopen als het een fractie goedkoper is, als je korting krijgt. En dat is de diepste reden van het aanslaan van deze regeling.

Melle Daamen: De cultuurnota biedt een veel beter verhaal over de achtergronden van de Rentesubsidieregeling dan de toespraak van de minister toen zij opgeheven werd. In die laatste toespraak moest een verdediging gezocht worden voor de opheffing van de regeling en daarom lag ook zo sterk de nadruk op die consumentensoevereiniteit, en omdat die regeling dat niet helemaal in stand houdt, moeten we er maar vanaf. Maar dat is bijna regelrecht in strijd met het verhaal wat in de cultuurnota staat. Als je wil zien wat de overheid met die regeling wil, dan moet je kijken naar het tijdstip waarin de regeling werd ingesteld en naar de cultuurnota, en veel minder naar het verhaal over de consumentensoevereiniteit want de regeling is natuurlijk ook opgeheven omdat er een bezuiniging nodig was. Er zitten allerlei redenen bij die helemaal niet zo beleidsmatig waren dan wat er uiteindelijk als verhaal opgeschreven is.

Bram Kempers: Een probleem voor 'ons onderzoekers' zal ik maar zeggen, is dat er steeds kleine wijzigingen worden aangebracht in doelstellingen en instrumenten.

Tijmen van Grootheest: Dat is de dynamiek van de politiek; wij plannen niets zelf.

Lambert Tegenbosch: Dat heeft niets met politiek te maken maar met de permanente taalvervuiling.

Bram Kempers: Toch ontslaat het je niet van de plicht als adviseur, speechschrijver enzovoort om dit soort doelstellingen wat preciezer te formuleren en als je ze verandert om het dan toe te lichten, want we spreken hier over een periode van tien jaar en de ene keer is het participatie en de andere keer zijn het andere woorden waaronder steeds iets anders verstaan moet worden of niet, dus is het ook nooit te toetsen en verzandt de discussie al vrij snel.

Tijmen van Grootheest: Ik ben niet van de plicht ontslagen om duidelijk te zijn, ware het niet dat de politiek veel meer bestaat uit irrationele processen dan uit rationale processen en dat is iets wat je niet moet onderschatten. Dat is ook het interessante, als ik even mag, van ons werk. In de bureaucratie ben je vaak het scharnierpunt tussen politieke 'irrationele' ambities en de mogelijkheid die het veld, de samenleving biedt om invulling te geven aan die ambities. Zo zijn er bijvoorbeeld binnen een kabinetsperiode vijf totaal verschillende argumenten gebruikt voor een en dezelfde regeling. Er is geen excuus en we moeten er altijd naar blijven streven om naar de samenleving toe de zaak zo duidelijk mogelijk te definiëren. Een probleem daarbij is hoe specifiek wij worden in het definiëren van onze doelstellingen des te moeilijker daarover te onderhandelen valt in het parlement. Als Lambert Tegenbosch zegt dat het voor een deel met taalvervuiling heeft te maken, dan geef ik hem volkomen gelijk, maar dat is wel het spanningsveld waar wij heel vaak in zitten.

Bram Kempers: En het is onze taak om jullie daarop te wijzen en er iets vervelends over te zeggen.

Tijmen van Grootheest: Nou niet per se iets vervelends, alleen als een onderzoeker zegt dat het slechts gaat om een klein deel van de kunstenaars - en dan wordt soms ook het woord elite gebruikt - dan zeg ik dat vind ik een te subjectieve uitspraak die niet gebaseerd is op onderzoek.

Ferd. van Dieten: Ik denk dat Bram op een punt gelijk heeft en dat daar een heel rationeel argument achter zit. Ik heb namelijk als liberaal econoom het vooroordeel dat alle staatsapparaten naar macht streven. Dus ik denk dat deze regeling altijd ter discussie zal staan, meer dan welke overheidsregeling ook, omdat hij minder macht van staatsapparaten vertegenwoordigt. De Raad voor de Kunst heeft daar een greep naar gedaan. Er was terdege een tegenstelling tussen de soevereine consument en het beleid van de Raad voor de Kunst. Maar gelukkig is de regeling uit de macht van de Raad voor de Kunst gehaald en is er ook een nieuwe invulling van de criteria gekomen die dat fenomeen, die tegenstelling in stand hielden, hetgeen bewijst dat de regeling zelf niet die tegenstelling inhield.

Andre Mol: U kent de Raad voor de Kunst heel wat macht toe; uiteindelijk is de raad alleen maar een advieslichaam. Ik wilde nog even wat zeggen over de vermeende tegenstelling tussen het ministerie en het beleid van de Raad voor de Kunst in relatie tot een consumentenregeling of een ander soort regeling. Ik vraag me af, ook als je een consumentenregeling hebt, en zo is er zeker ook door de raad naar gekeken, of je daar als rijk richting aan mag geven, namelijk dat je die consumenten wil ondersteunen die een bepaald soort aanbod afnemen; dat geldt ook voor andere sectoren.

Cas Smithuijsen, Boekmanstichting: Dit is het principiële punt van de hele discussie, namelijk dat je ziet dat in het beeldende-kunstbeleid heel langzaam een omslag plaatsvindt van subsidiëring die primair op producenten is gericht naar een situatie die we de komende tien, twintig, dertig jaar zullen krijgen, waarin subsidie primair op consumenten is gericht. Dat proces gaat voort en wat je nu op dit moment ziet, is dat het proces stilzwijgend voortgaat maar dat de lichamen die daarover moeten oordelen in dat proces achterlopen. De wijze waarop de Raad voor de Kunst grenzen stelt aan de subsidiëring (aan producenten) past in de mecenaatsgedachte waarin je strengere criteria kunt hanteren. Nu probeert de raad eenzelfde manier van subsidiëring toe te passen op een consumentensubsidie en daar loopt het spaak en dat is vreemd want het hoeft helemaal niet zo te zijn dat beperkingen in consumentensubsidies worden aangebracht die verwantschap vertonen met beslissingen die op producentensubsidies zijn gericht. Toen ik mijn ramen van dubbel glas wilde voorzien heb ik subsidie aangevraagd en gekregen bij het ministerie van VROM om die ramen te kopen. Het jaar daarop wilde ik dat weer doen met kwalitatief precies hetzelfde materiaal en toen zei het ministerie u krijgt geen subsidie, en waarom niet, het geld is op en dat was nou echt een perfecte reden. Dat is inherent aan consumentensubsidies. Dat is een criterium dat is gevrijwaard

van verkeerde beslissingen.

Lambert Tegenbosch: U heeft zelf gezegd dat de tweede keer die ramen van precies dezelfde kwaliteit waren. Hij zegt dus dat het kwaliteitsoordeel niet telt.

Cas Smithuysen: Ik geef alleen maar aan dat ik de tweede keer onder vergelijkbare omstandigheden geen subsidie kreeg omdat het geld op was.

Titus Yocarini: En dat vond je acceptabel; je had het niet geaccepteerd als ze gezegd hadden luister eens, wij vinden uw huis kwalitatief, constructief niet meer zo goed in elkaar zitten, u behoort tot een andere categorie nu.

Cas Smithuysen: Dan zou ik mij in mijn consumentensoevereiniteit aangetast voelen.

Andre Mol: Hoe zou het zijn geweest als het rijk (de tweede keer) die kunststof ramen niet had gesubsidieerd en daar wel criteria voor had aangelegd?

Hans Abbing: Dat is toch echt onvergelijkbaar. Ook de toename van de consumentensubsidies zie ik niet zo. Ik heb een opmerking en vraag naar de galeriehouders. Ik zit steeds te denken dat de Raad voor de Kunst iets te veel eer of schuld krijgt van die classificatie en achterlopend beleid. Het gaat om een kunstmarkt bestaande uit kunstenaars en bemiddelaars, en van beide zijn er veel te veel in verhouding tot de vraag. Heel simpel, dat kan ieder van u beamen; de meeste galeries doen er tien jaar over voordat ze gaan renderen; bij de kunstenaars geldt ongeveer hetzelfde en heel veel valt ook weer af. Het is dus kennelijk een hele aantrekkelijke markt om louter andere redenen dan alleen maar financiële. Wat gebeurt er, zo'n markt kun je toch een beetje ordenen door classificaties aan te brengen en de overheid houdt daar ontzettend van, doet dat met grote liefde. Zij ordent in de beeldende kunst en ook bij galeries. Kennelijk heeft die overheid daar ook een bepaald belang bij, daar hoeven we het nu niet over te hebben; maar hebben de galeries er ook een bepaald belang bij dat ze gekwalificeerd worden door een min of meer officieel orgaan. Het 'rijkskeurmerk' is het wel eens in negatieve zin genoemd, maar ik kan me toch ook wel voorstellen dat het eigenlijk ook wel goed uitkomt, dat het een zekere structurering van de markt geeft.

Lambert Tegenbosch: Ik zou er niet tegen zijn, ik zou er zelfs voor zijn dat de overheid nog ietsje meer classificeert, een dubbelclassificatie aanbrengt. Dat de overheid zou zeggen, kijk, galeries zijn commerciële instellingen, die zullen we op hun commerciële kwaliteit beoordelen en als ze een behoorlijke jaarrekening hebben en een behoorlijk pand, afijn dat moeten goede galeries allemaal hebben, dan zijn ze allemaal toegelaten tot de regeling. Maar dan zou ik in tweede instantie nog eens een classificatie in kunstenaars gaan maken: 'A' mag je verkopen en 'B' niet. Dat zou verschillende voordelen hebben. Je zou de kwetsbare kunst die alleen maar kwetsbaar is doordat ze gepresenteerd wordt in Drenthe of in Zeeuws Vlaanderen - dat zou bovendien de

Titus Yocarini: Is de emancipatie van het kunstkopende publiek nu zo groot dat je zegt we kunnen eigenlijk zonder regeling?

Koen Nieuwendijk: Nou het publiek is niet gek, als ze met voordeel kunnen kopen zullen ze het niet laten en als ze vergelijkbare kunstwerken bij twee galleries kunnen kopen, waarvan er een is aangesloten en de andere niet, dan zullen ze uiteraard van dat voordeel gebruik maken.

Titus Yocarini: Stel dat die regeling er niet zou zijn en iemand komt binnen, wil een werk voor vijfhonderd gulden kopen en je geeft hem wat korting ... dan heb je hetzelfde.

Koen Nieuwendijk: Daar ben ik principieel tegen, want een beetje slimme burger weet dat dat van te voren allemaal bedacht is en dat hij eigenlijk in het ootje wordt genomen, dus dat is ook geen argument.

Titus Yocarini: De financiering van de regeling, waar wordt die uit gehaald?

Pieter Ligthart: Komend jaar, 1995, wordt zij betaald door de Mondriaanstichting. Er is een vrijwillige bijdrage gevraagd aan de Mondriaanstichting.

Melle Daamen: En die heeft dat graag gedaan.

Pieter Ligthart: Hoe het na 1995 gaat, weten we nog niet.

Melle Daamen: Achteraf hoorden wij pas dat dat bedrag naar de Rentesubsidieregeling zou gaan. Er is door de Mondriaanstichting eenmalig een aanbod gedaan, en ook door andere fondsen, om twee miljoen gulden in te leveren. Het is niet zo dat daar - in een gesprek met Nuis - de Rentesubsidieregeling al aan de orde is geweest. Integendeel, het ging toen nog om 'de korting van Ritzen', de erfenis van d'Ancona zeg maar, dat was de reden waarom de fondsen dat geld uiteindelijk hebben ingeleverd. En wij, dat wil zeggen de fondsen gezamenlijk, gaan ervan uit dat dat zich beperkt tot 1995. Achteraf was het leuk om te lezen dat dat inleveren werd gebruikt voor het in stand houden van de Rentesubsidieregeling.

Tijmen van Grootheest: Het lijkt me belangrijk om in het beeldende-kunstbeleid zoveel mogelijk mensen te betrekken bij keuzes en besluitvorming. Je kunt dat cultuurparticipatie noemen of iets anders. Ik denk dat het heel belangrijk is voor de legitimiteit van kunstsubsidies en dat staat elk jaar weer onder druk. Ik geloof dat nu 60 procent van de bevolking vindt dat er wel bezuinigd kan worden op kunst en dat zijn cijfers die er niet om liegen. Dat zijn bijvoorbeeld voor de *Cultuurnota 1997-2000*, waar we binnenkort aan gaan beginnen, cijfers waar rekening mee gehouden moet worden. Ik ga er maar van uit, als eenvoudige beleidsambtenaar, dat hoe meer mensen je betreft op een actieve manier bij de totstandkoming van keuzes voor kunst, hoe eenvoudiger het legitimeren van kunstsubsidies is. We hebben een tijd achter de rug waarin het beleid heel erg op produktie was gericht, met commissies uitsluitend bestaande uit deskundigen. Er is hier twee jaar geleden, bij de bespreking van het rapport van Knulst, gesproken over het

participatie steunen - je zou de galerie, die aldaar werkzaam is en omdat ze ook nog deugdelijk werkt, kunnen toelaten tot de regeling plus bijvoorbeeld een kunstenaar die we op landelijk niveau goed genoeg vinden. Maar dat wil men niet, men wil wel de galleries classificeren en niet de kunstenaars. Mijn vraag is: waarom niet?

Titus Yocarini: Ik ga even de ronde langs de galleries doen met deze vraag.

Chris de Vreeze: Ik ben medebestuurder van Arti et Amicitiae. Arti kent een rijk scala aan kunstenaars. Wanneer we kwetsbaarheid economisch gezien als norm hanteren betreft het bij lange na niet uitsluitend jonge(re) kunstenaars. Een belangrijke groepering is juist de oude(re) kunstenaars die na een jarenlange beroepspraktijk om wat voor reden dan ook gewoon uit de boot vallen. We kunnen die kwetsbaarheid niet uitsluitend en alleen projecteren op de toetreders.

Leila Akinci: Ik vind het voorstel van Lambert Tegenbosch totale onzin. Als het geld op is, is het op. Je zou wel naar de omzetten van galleries kunnen kijken, en daarin een soort gradatie maken. Als je een verzekering af moet sluiten wordt ook de premie aan de hand van bepaalde normen bepaald. Het zou misschien wel een einde betekenen van subsidies aan galleries. Maar, je bent een ondernemer en je moet ook als ondernemer behandeld worden. Dat is voor de consumenten goed en voor alle partijen duidelijk. We moeten in de jaren negentig gewoon streven naar eenvoud en duidelijkheid en niet meer te veel indelen naar dat verschil en die kwaliteit.

Melle Daamen: De vraag was: Maakt het kwaliteitskenmerk dat 'hangt' aan de subsidieregeling voor jullie iets uit?

Hans Abbing: Dat je je als groep kunt onderscheiden van een andere groep geeft een structurering van de markt en is voor de consument duidelijk.

Erik Bos: Ik weet niet of die consument zich daar iets van aantrekt. Als u zegt er zijn vierhonderd galleries in Nederland, dan zullen er een heleboel noodlijdend zijn. Er zal maar een klein aantal galleries zijn dat goed functioneert. Zelfs bij de galleries die niet zijn aangesloten bij de Rentesubsidiereregeling zou het voortreffelijk kunnen gaan. Ook zijn er kunstenaars die niet van die regeling gebruik maken en misschien een half miljoen gulden omzet per jaar hebben.

Hans Abbing: En in de onderlinge verhoudingen, zo groot is die wereld niet; er zijn natuurlijk netwerken, clubs die elkaar kennen, dat is duidelijk, daar hoor ik bij et cetera?

Koen Nieuwendijk: Je moet voorkomen dat door dit soort maatregelen de reeds bestaande polarisatie nog wordt aangescherpt. Er bestaan al grote tegenstellingen binnen de kunstwereld over wat wel en wat niet goed is en als je dat officieel maakt wordt het alleen maar erger. Als je kunst wil ondersteunen moet je kunst ondersteunen en als je dat moeilijk kunt formuleren moet je er wat meer tijd aan besteden en niet één soort kunst eruit plukken en dat proberen te steunen op grond van 'jullie hebben dat niet nodig'. Naar de burger toe komt dat ook negatief over. Het is nu al zo

dat burgers argwanend staan tegenover gesubsidieerde kunst. Vandaar dat de optie om kwetsbare kunst extra te subsidiëren wat problemen geeft. Ik ben helemaal niet tegen het ondersteunen van kwetsbare zaken maar als daar onvoldoende vraag naar is...? Je kunt niet ten eeuwigen dage iets wat de burger niet wil vreten in zijn strot rammen, om het eens plastisch uit te drukken. Als ze het niet willen kopen als er twee miljoen gulden beschikbaar is dan doen ze het ook niet als er vier miljoen gulden beschikbaar is.

Titus Yocarini: Maar het is natuurlijk toch een regeling die naar de burger zegt van hier heb je subsidie of ik geef je zoveel korting.

Koen Nieuwendijk: Het heeft wel gevolgen als je gaat classificeren naar bepaalde groepen (galeries) die worden bevoordeeld en andere niet.

Titus Yocarini: Dan overschat u denk ik toch het gedrag van consumenten, want er zijn een hele hoop galleries die niet in de Rentesubsidieregeling zitten maar wel zelf een afbetalingsregeling hebben. Er zijn een heleboel afbetalingsregelingen buiten die regeling om.

Koen Nieuwendijk: Ja, noodgedwongen. Als zo'n regeling er is dan ben je als galerie verplicht er aan deel te nemen, anders onderwerp je je vrijwillig aan concurrentievervalsing. Als je dan niet wordt toegelaten tot die regeling moet je zorgen voor een alternatief. Je moet wel, want anders tel je niet mee. Je moet ontzettend uitkijken dat je galleries niet automatisch allemaal afhankelijk maakt. Je moet er aan deelnemen anders ben je een ton van je omzet kwijt. Als de kosten per jaar gelijkblijvend zijn, is het wel de helft van je inkomen en dat is zeer ingrijpend.

Titus Yocarini: Maar dan zie je de regeling toch ook als een keurmerk.

Koen Nieuwendijk: Enerzijds heeft men het over consumentensoevereiniteit, maar anderzijds probeert de raad, het ministerie, kwaliteitsklassen in te stellen waardoor er van consumentensoevereiniteit weinig overblijft; je mag immers alleen maar kopen via de kanalen die door de raad en het ministerie zijn goedgekeurd.

Titus Yocarini: De laatste discussiestelling kijkt naar de toekomst: Nuis zegt dat hij de Rentesubsidieregeling wil handhaven; voor de financiering zullen bronnen gevonden moeten worden en er zal toch ook weer opnieuw over de uitgangspunten gesproken moeten worden. Stel dat de uitspraak van d'Ancona was overgenomen door Nuis dan had dat dus 20 procent aan omzet gebeurd bij de galleries.

Koen Nieuwendijk: Als er een regeling is ben je als galerie verplicht er aan deel te nemen anders doe je jezelf en je kunstenaars te kort. Als er geen regeling is, is dat aspect niet aan de orde. Als er dan eventueel verlies wordt geleden in het galeriewezen, wordt dat uitgesmeerd over de hele groep. Als er een regeling is en driekwart mag deelnemen en een kwart niet, dan raakt zo'n kwart in een groot nadeel.

zoeken naar meer mensen die een stem moeten krijgen bij de besluitvorming ten aanzien van die kwaliteit, ook om die reden dat het 'kunstkunstgedrag' niet altijd de boventoon zal houden maar dat er ook rekening wordt gehouden met keuzen die elders worden gemaakt.⁴ Ik vind nog steeds dat een Rentesubsidieregeling, althans een regeling waarin de consument in belangrijke mate bijdraagt aan de totstandkoming van keuzes voor kunstenaars, heel belangrijk is voor de legitimering van ons beleid. Dat zal voor ons altijd een reden zijn om te proberen de eenzijdige oriëntatie op aanbod zoveel mogelijk, en waar dan ook, te corrigeren door de markt. En dat kan de institutionele markt zijn of de musea of de opdrachtgevers, de overheid, maar ook de markt van het publiek om daar zoveel mogelijk een bijdrage aan te laten leveren.

Titus Yocarini: Mag ik daar zelf nog een kritische kanttekening bij maken die vooral betrekking heeft op die genoemde 60 procent. De afgelopen week zijn er nogal wat berichten in de krant gekomen over onderzoeken die er zijn gedaan.⁵ Wat mij opvalt is dat het altijd zo eenzijdig is en vaak toch tendeert naar 'kijk eens, dat is toch weggegooid geld'. Als je uitgaat van kwetsbaarheid van kunst en kunstenaars, denk ik dat je die berichtgeving anders zou moeten sturen. De rapporten komen bij journalisten terecht, maar het gekke is dat er altijd die dingen worden uitgepikt waarvan ik denk 'o daar gaan we weer', iets wat je als beleidsmaker heel goed in de gaten moet houden.

Jack Verduyn Lunel: Als je via een referendum aan de bevolking vraagt hoeveel subsidie er aan kunst wordt gegeven, zou het resultaat wel eens interessant kunnen zijn. Mensen denken waarschijnlijk dat er veel meer subsidie naar de kunsten gaat dan daadwerkelijk het geval is. En ik vraag me af of je dan op een 60 procent score zou blijven zitten.

Pieter Ligthart: 1995 wordt als een overgangsjaar beschouwd; wij denken ook aan eventuele alternatieven in de vorm van galeriebeleid. Maar dat is nog in een zeer premature fase, daar kan ik nog niets over vertellen en dat wil niet zeggen dat daarmee ook de Rentesubsidieregeling vernieuwd wordt, maar dat er naast de Rentesubsidieregeling, en daar speelt de Boekmanstichting ook een belangrijke rol in, aan galeriebeleid gedacht wordt.

Titus Yocarini: Mag ik van de galeries horen wat volgens hen dat galeriebeleid zou moeten inhouden. Het lijkt me voor het ministerie van OCW en de Mondriaanstichting belangrijk om dat te horen.

Erik Bos: Er is een afspraak gemaakt met de Mondriaanstichting, toen wij hoorden dat de regeling zou doorgaan en dat dat een tijdelijke regeling zou zijn - waarbij in een vrij vroeg

---

4. P. van Beek en W. Knulst *De kunstzinnige burger; onderzoek naar amateuristische kunstbeoefening en culturele interesses onder de bevolking vanaf 6 jaar*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1991.

5. E. Brouwer, P. Hopstaken, H. Meulenbeek (SEO). *De financiële positie van beeldende kunstenaars*. Rijswijk: november 1994. (Ministerie van OCW).

stadium beide verenigingen zijn betrokken. Wij komen in januari 1995 bij elkaar en gaan dan kijken hoe we die Rentesubsidieregeling verder in het zadel kunnen zetten.

Titus Yocarini: U praat dan nog steeds over een Rentesubsidieregeling.

Erik Bos: Om verdere spraakverwarring te voorkomen blijven we voorlopig van dat woord uitgaan.

Melle Daamen: Laten we het een aankoopbevorderende regeling noemen; het heet nu niet eens Rentesubsidieregeling meer maar Kunstaankoopregeling. De Rentesubsidieregeling bestaat officieel dus niet meer. Het idee is wel - van de Mondriaanstichting en de galeriebonden - om een dergelijke regeling overeind te houden. Maar je ziet ook, en daar geeft het artikel van Truus Gubbels enige aanleiding toe, maar ook de gewone praktijk, dat er problemen aan kleven en dat je de regeling niet zomaar ongewijzigd kunt voortzetten. De wijze waarop de regeling werkt, neigt tot uitbreiding van het aantal galeries en daardoor tot verwatering van de ondersteuningsmogelijkheden, en dat is iets waar je rekening mee moet houden.

Jack Verduyn Lunel: Ik wil niet vervelend zijn maar er zijn meer actoren geweest in het overeind houden van de regeling (namelijk de beeldende kunstenaarsverenigingen-TG) en ik denk dat wanneer de regeling gaat verschuiven richting particulier bedrijfsleven, zij er toch wel zeggenschap in zouden willen hebben.

Koen Nieuwendijk: Het subsidiëren van het particuliere bedrijfsleven is vrij onzinnig; een subsidieregeling voor galeries vind ik dan ook onjuist.

Titus Yocarini: Als je zou nagaan waar in Nederland niet allemaal subsidies heengaan; naar consumenten, bedrijfsleven enzovoort; bijna niemand ontkomt aan subsidiëring.

Ik denk dat we met elkaar wel door alle stellingen, begrippen en opvattingen heen zijn en wil deze bijeenkomst dan ook afsluiten. Ik denk dat het heel zinnig zou zijn als de Stichting Artimo nog eens een consumentenonderzoek zou willen subsidiëren. Ik denk dat dat - eventueel in samenwerking met de Lage Landen - een hoop gegevens op zou leveren, waar je ontzettend veel aan zou hebben voor de wijze waarop je in de toekomst met de regeling omgaat. Maar ik denk ook dat voor het onderzoek van Truus Gubbels een schat aan gegevens zou betekenen. Je ziet wat consumentenonderzoek voor het bedrijfsleven betekent. Ik heb het altijd heel stom gevonden dat aan een museumjaarkaart geen consumentenonderzoek is verbonden zodat je precies zou kunnen zien wie van welke leeftijd enzovoorts musea bezoekt. Er is nooit aan gedacht om die kaart te koppelen aan een consumentenonderzoek. Ik denk dat het bij de Rentesubsidieregeling nog makkelijker gaat, want die mensen (de kopers) zijn bekend. Daar moet toch op een hele simpele manier onderzoek naar te doen zijn. Of ze meteen zullen vertellen in welke inkomensklasse ze zitten, is natuurlijk de vraag. Ik weet uit ervaring hoe voorzichtig het bedrijfsleven omgaat met

het prijsgeven van de bedragen die ze aan kunst willen besteden, maar misschien kom je anoniem veel te weten. Ik dank u allen voor uw aanwezigheid. Het is tijd om na te praten, nog even wat koffie te drinken en ik weet niet of er een verslag van deze discussie komt.

Truus Gubbels: Ik ben blij dat mijn stuk enige aanleiding tot discussie heeft gegeven. Ik zal alles heel zorgvuldig naluisteren en kijken wat ik kan gebruiken. Zijn mensen geïnteresseerd in een verslag? Welnu, dan zeg ik dat bij deze toe. Dank voor uw komst naar de Boekmanstichting.

BIJLAGE I

POGRAMMA

Discussie overheid-galeries

16 december 1994 10.00 - 12.30 uur

Voordrachtzaal Boekmanstichting

10.00-10.15 uur	Ontvangst met koffie
10.15-10.20 uur	Welkomstwoord door Cas Smithuijsen, directeur
10.20-10.40 uur	Korte inleiding door Truus Gubbels
10.40-11.00 uur	Vragen, reacties naar aanleiding van de inleiding
11.00-12.30 uur	Discussie naar aanleiding van de stellingen
12.30 uur	Nawoord door de voorzitter, Titus Yocarini

BIJLAGE II

VIJF STELLINGEN OVER OVERHEID, RAAD VOOR DE KUNST EN GALERIES

1. De Aankoopsubsidieregeling kunstwerken (1960-1979) en de Rentesubsidieregeling kunstaankopen (1984-heden) hebben niet datgene bereikt waarvoor ze zijn ingesteld

Uit onderzoek naar de werking van de twee regelingen komt naar voren dat een klein deel van de kopers en een klein deel van de beeldende kunstenaars het meest van de regelingen profiteert; een elite van kunstkopers en beeldende kunstenaars die waarschijnlijk ook wel zonder het bestaan van de regelingen kunst zou kopen dan wel verkopen. Vanuit deze optiek hebben de subsidieregelingen slechts in zeer beperkte mate aan beleidsdoelstellingen als kunstspreading en inkomensbevordering onder beeldende kunstenaars beantwoord.

2. De Raad voor de Kunst heeft een laakbare regulering in het galeriewezen bewerkstelligd

De Raad voor de Kunst heeft door zijn nadruk op het belang van kwaliteit in termen van 'avant-garde' en vernieuwing een cruciale rol gespeeld in de afschaffing van de aankoopsubsidieregeling. Bij de toelating van galleries tot de rentesubsidieregeling heeft de raad een onderscheid gemaakt tussen de bovenkant en de onderkant van de kwaliteit en op grond daarvan mede een 'bestand' gecreëerd van door-de-overheid-goedgekeurde galleries die door-de-overheid-goedgekeurde kunst brengen. Daarmee heeft de artistieke advisering een betwistbare regulering in het galeriewezen vormgegeven, die is gebaseerd op moeilijk toetsbare kwaliteitscriteria.

3. Galleries in Nederland zijn te veel georiënteerd op de overheid; de economische zwakte in het galeriewezen is mede daaraan te wijten

De invloed van het overheidsbeleid op de organisatiestructuren in het galeriewezen laat de gebrekkige werking van het marktmechanisme in de galeriewereld zien. De oorzaak daarvan ligt mede in het zelfbeeld van het galeriewezen. Veel galeriehouders hinken op twee gedachten: enerzijds gedragen zij zich als 'culturele ondernemer' die zich met de promotie van beeldende kunst bezighoudt. Tegelijkertijd zijn zij economisch zelfstandige ondernemers. Door hun oriëntatie op de overheid ontwikkelen zij zich echter als gesubsidieerde actoren in een 'vrije markt'. Galleries kunnen beter ondubbelzinnig kiezen voor een marktgerichte exploitatie. Subsidie zou dan

bijvoorbeeld kunnen worden verleend voor bijzondere exposities, analoog aan bijzondere uitgaven in de boekenbranche.

4. Het aan de subsidieregelingen verbonden beleidsdoel van het bereiken van *nieuwe* kunstkopers moet worden verlaten

Beide subsidieregelingen hebben slechts in zeer beperkte mate geleid tot nieuwe kunstkopers. Als de overheid kunstspreiding beoogt, zal ze dat via alternatieve wegen zoals het onderwijs en educatie moeten proberen, en niet via subsidiëring van het galeriewezen.

5. Een subsidieregeling voor het galeriewezen kent in het jaar 2000 de volgende kenmerken:

- a. Het is een economische steunmaatregel, met als doel de omzet te verhogen door consumenten tot (meer) koop aan te zetten. Inkomsteneffecten voor beeldende kunstenaars ontstaan zodoende door verhoogde verkoop.
- b. De artistieke diversiteit in het galeriewezen, zoals die tot uitdrukking komt in variatie in stijlen en stromingen van traditioneel tot vernieuwend, moet tot zijn recht komen.
- c. Het commercieel welslagen van een galerie speelt bij de verdeling van de gelden een gelijkwaardige rol als het 'museale' kwaliteitsbegrip.
- d. Galeriehouders, zowel uit de 'avant-garde' als uit de meer commerciële hoek, worden nadrukkelijk betrokken bij de vormgeving en uitvoering van de regeling. Men zou kunnen denken aan een aparte stichting, aangehangen aan een fonds, door welke de subsidiegelden op basis van bovengenoemde criteria wordt verdeeld.

BIJLAGE 3

LIJST VAN DEELNEMERS

H. Abbing
Erasmus Universiteit Rotterdam
Centrum voor Kunst- en Cultuurwetenschappen

L. Akinci
Galerie Akinci

Hester Alberdingk Thijm
Stichting Artimo

Ellinoor Bergvelt
Culturele Studies, Universiteit van Amsterdam

Erik Bos
Galerie Nouvelles Images

Melle Daamen
Mondriaan Stichting

D.P. Dekkers
Rijksuniversiteit Groningen, Kunst- en Kunstbeleid

Ferdinand van Dieten
Galerie D'Eendt

T. van Grootheest
Ministerie van OCW, hoofdafdeling Beeldende Kunsten

Truus Gubbels
Boekmanstichting

Peter Hopstaken
SEO

Bram Kempers
Culturele Studies, Universiteit van Amsterdam

Marian van Kooten
Stichting Kunst en Bedrijf

Pieter Ligthart
Ministerie van OCW, hoofdafdeling Beeldende Kunsten

Thomas Meyer zu Schlochtern
Rotterdamse Kunststichting

Andre Mol
Raad voor de Kunst

K. Nieuwendijk
Galerie Lieve Hemel

F.A. Rijnders
Ministerie van OCW, hoofdafdeling Beeldende Kunsten

Frank van Schaik
Boekmanstichting

Cas Smithuijsen
Boekmanstichting

M. Svasek
Onderzoeksschool Amsterdam

Lambert Tegenbosch
Nederlandse Vereniging van Galeriehouders

E. van Uiter
Universiteit van Amsterdam, Kunsthistorisch Instituut

Jack Verduyn Lunel
Federatie van Kunstenaarsverenigingen

Mevrouw J.A. Verstegen
Provincie Limburg, afdeling Cultuur

Chris de Vreeze
Galerie Nanky de Vreeze

Ingeborg Walinga
Provincie Groningen, sectie cultuur

Titus Yocarini
Stichting Kunst en Bedrijf